

Leo Trotskij

Kommunistiska Manifestet nittio år (1937)

Översättning: Per-Olof Mattsson 1994

”Under mer än fyrtio år försvarade Trotskij marxismen. Han skrev några minnesvärda porträtt av dess grundare och främsta representanter. I den essä som återges nedan och som skrevs 1937 vid *Kommunistiska Manifestets* nittioårsjubileum (som förord till en översättning av *Manifestet* till Afrikaans) sökte han att, med en utomordentlig koncentration och precision, definiera vad som fortfarande var aktuellt i *Manifestet* och vad som måste revideras i ljuset av de efterföljande världshändelserna.”

Isaac Deutscher om Trotskijs ”Kommunistiska Manifestet nittio år” i *Den permanenta revolutionens epok*

Det är svårt att tro att hundraårsdagen av *Det kommunistiska partiets manifest* bara ligger tio år framåt i tiden! Denna pamflett, som uppvisar större genialitet än något annat i världslitteraturen, slår oss även idag med häpnad genom sin friskhet. Dess viktigaste avsnitt förefaller ha skrivits igår. De unga författarna (Marx var tjugonio, Engels tjugosju) var alldeles avgjort förmögna att se längre in i framtiden än någon före dem och kanske någon efter dem.

Så tidigt som i sitt gemensamma förord till utgåvan 1872 förklarade Marx och Engels att de, trots det faktum att vissa mindre viktiga passager i *Manifestet* var föråldrade, inte längre ansåg sig ha någon rätt att ändra i originaltexten eftersom *Manifestet* redan under den mellanliggande tjugofemårsperioden blivit ett historiskt dokument. Ytterligare sextiofem år har förflutit sedan dess. Isolerade ställen i *Manifestet* har sjunkit ner ännu djupare i det förflutna. Vi ska i detta förord försöka att kortfattat fastställa både de idéer i *Manifestet* som behåller sin fulla kraft idag och de som kräver viktiga förändringar och tillägg.

1. Den materialistiska historieuppfattningen, som upptäcktes av Marx kort tid innan och som tillämpas med fulländad skicklighet i *Manifestet*, har helt och hållet motstått händelsernas prövning och slagen från fientlig kritik. Den utgör idag ett av det mänskliga tänkandets värdefullaste instrument. Alla andra tolkningar av den historiska processen har förlorat all vetenskaplig betydelse. Vi kan med säkerhet fastslå att det är omöjligt i vår tid, inte bara att vara revolutionär militant, utan även beläst observatör i politiken, utan att tillägna sig den materialistiska historietolkningen.

2. *Manifestets* första kapitel inleds med följande ord: ”Alla hittillsvarande samhällens historia är klasskampens historia.” Detta postulat, den viktigaste slutsatsen som dragits ur den materialistiska tolkningen av historien, blev omedelbart en fråga i klasskampen. Särskilt giftiga angrepp riktades av reaktionära hycklare, liberala doktrinärer och idealistiska demokrater mot den teori som ersatte ”allmän välfärd”, ”nationell enhet” och ”eviga moraliska sanningar” med kampen för materiella intressen som historiens drivkraft. De fick senare förstärkning av rekryter från arbetarrörelsens egna led, de så kallade revisionisterna, dvs de som förespråkade en översyn (”revision”) av marxismen i klassarbetets och

klassförsoningens anda. I vår egen tid har slutligen samma väg i praktiken följts av Kommunistiska Internationals föraktliga epigoner ("stalinisterna"): den så kallade folkfrontens politik följer helt och hållet ur förnekandet av klasskampens lagar. Samtidigt är det just imperialismens epok, vilken för alla sociala motsättningar till den högsta spänningpunkten, som ger *Kommunistiska manifestet* dess överlägsna teoretiska triumf.

3. Kapitalismens anatomi, som specifikt stadium i samhällets ekonomiska utveckling, gavs av Marx i dess fullbordade form i *Kapitalet* (1867). Men redan i *Kommunistiska manifestet* skisseras huvudlinjerna i den framtida analysen klart och tydligt: betalningen för arbetskraften som lika med kostnaden för dess reproduktion, kapitalisternas tillägnande av mervärde, konkurrensen som grundlagen för sociala relationer, ruineringsen av mellanliggande klasser, dvs städernas småbourgeoisier och bönderna, rikedomens koncentration i händerna på ett allt mindre antal egendomsägare å ena sidan, och proletariats numeriska tillväxt å den andra, förberedandet av den socialistiska regimens materiella och politiska förutsättningar.

4. Påståendet i *Manifestet* beträffande kapitalismens tendens att sänka arbetarnas levnadsstandard, och till och med omvandla dem till fattigglappar, hade utsatts för en tung spärrel. Kyrkoherdar, professorer, ministrar, journalister, socialdemokratiska teoretiker och fackföreningsledare gick till angrepp mot den så kallade "utarmningsteorin". De upptäckte oupphörligt tecken på växande välstånd bland de arbetande, utgav arbetararistokratin för att vara proletariats eller tog en flyktig tendens som permanent. Samtidigt har till och med utvecklingen av den mäktigaste kapitalismen i världen, nämligen USA:s kapitalism, omvandlat miljoner arbetare till fattigglappar som försörjs genom federal, kommunal eller privat välgörenhet.

5. Gentemot *Manifestet*, som beskrev handels- och industrikriser som en rad alltmer utdragna katastrofer, försäkrade revisionisterna att trusternas nationella och internationella utveckling skulle garantera kontroll över marknaden och gradvis leda till krisernas avskaffande. Det förra århundradets slut och det nuvarandes början kännetecknades verkligen av en så stormig utveckling av kapitalismen att kriser endast tycktes vara "tillfälliga" avbrott. Men denna epok är för alltid borta. I den slutliga analysen visade sig sanningen även i denna fråga vara på Marx sida.

6. "Den moderna statsmakten är bara ett utskott som förvaltar hela borgarklassens gemensamma affärer." Denna koncisa formel, som socialdemokratins ledare betraktade som en journalistisk paradox, innesluter i själva verket den enda vetenskapliga teorin om staten. Den demokrati som utformats av bourgeoisien är inte, som både Bernstein och Kautsky trodde, en tom säck som man ostört kan fylla med vilket slags klassinnehåll som helst. Borgerlig demokrati kan bara tjäna bourgeoisien. En "folkfrontsregering" är, oavsett om den leds av Blum eller Chautemps, Caballero eller Negrin, bara "ett utskott som förvaltar hela borgarklassens gemensamma affärer". Närhelst detta "utskott" sköter affärerna dåligt, avskedar bourgeoisien det med en spark.

7. "Varje klasskamp är emellertid en politisk kamp." "Denna organisering av proletärerna till klass, och därmed till politiskt parti." Fackföreningsaktivister å ena sidan, och anarkosyndikalister å den andra, har länge skyggat – och försöker till och med nu skygga – inför förståelsen av dessa historiska lagar. Den "rena" fackliga kampen har nu tilldelats ett förödande slag i sin viktigaste tillflyktsort: Förenta Staterna. Anarkosyndikalismen har lidit ett obotligt nederlag i sitt sista fäste – Spanien. Även här visade sig *Manifestet* ha rätt.

8. Proletariatet kan inte erövra makten inom de legala ramar som upprättats av bourgeoisien. "Kommunisterna [...] förklarar öppet att deras mål endast kan uppnås genom det våldsamma

omstörtandet av all hittillsvarande samhällsordning.” Reformismen försökte förklara detta postulat i Manifestet på grundval av rörelsens omognad vid denna tid och demokratins otillräckliga utveckling. Ödet för den italienska, tyska och ett stort antal övriga ”demokratier” visar att ”omognad” är det utmärkande draget hos reformisternas egna idéer.

9. Den socialistiska omvandlingen av samhället kräver att arbetarklassen i sina händer koncentrerar en makt som kan krossa varje politiskt hinder på vägen till det nya systemet. ”Proletariatet organiserat som härskande klass” – detta är diktaturen. Samtidigt är det den enda sanna proletära demokratin. Dess omfattning och djup beror på konkreta historiska förhållanden. Ju större antal stater som slår in på den socialistiska revolutionens väg, desto friare och mer flexibla former kommer diktaturen att anta, desto bredare och mer djupgående kommer arbetardemokratin att bli.

10. Kapitalismens internationella utveckling har förutbestämt den proletära revolutionens internationella karaktär. ”Gemensam handling, åtminstone från de civiliserade länderna, är en av de första förutsättningarna för proletariatets befrielse.” Kapitalismens senare utveckling har bundit samman alla delar av vår planet, både ”civiliserade” och ”ociviliserade”, så tätt att den socialistiska revolutionens problem fullständigt och definitivt har antagit världskaraktär. Den sovjetiska byråkratin försökte likvidera Manifestet beträffande denna grundläggande fråga. Den sovjetiska statens bonapartistiska degeneration är en överväldigande illustration av falskheten i teorin om socialism i ett land.

11. ”När klasskillnaderna försvunnit under utvecklingens gång och all produktion koncentrerats i händerna på de förenade individerna, så förlorar den offentliga makten sin politiska karaktär.” Med andra ord: staten vittrar bort, samhället består, befriat från tvångströjan. Detta är inget annat än socialism. Det motsatta teoremet: det statliga tvångets monstruösa tillväxt i Sovjetunionen är ett vältaligt vittnesbörd om att samhället rör sig bort från socialismen.

12. ”Arbetarna har inget fosterland.” Dessa ord i *Manifestet* har mer än en gång av källborgarna uppfattats som ett agitatoriskt knep. De försåg emellertid faktiskt proletariatet med den enda tänkbara vägledningen i fråga om det kapitalistiska ”fosterlandet”. Andra internationalens brott mot denna vägledning medförde inte bara fyra års ödeläggelse i Europa, utan också världskulturens nuvarande stagnation. Med tanke på det förestående nya kriget, som tredje internationalens förräderi berett vägen för, förblir *Manifestet* också nu den pålitligaste rådgivaren i fråga om det kapitalistiska ”fosterlandet”.

Vi ser således hur två unga författares gemensamma och kortfattade verk fortsätter att ge oersättliga anvisningar om de viktigaste och mest brännande frågorna i kampen för frigörelse. Vilken annan bok skulle ens avlägset kunna jämföras med *Kommunistiska manifestet*? Men detta innebär inte att *Manifestet*, efter nittio års exempellösa utveckling av produktivkrafterna och omfattande sociala strider, varken behöver korrigeringar eller tillägg. Revolutionärt tänkande har inget gemensamt med avgudadyrkan. Program och prognoser prövas och korrigeras i erfarenheternas ljus, som är det mänskliga förnufts högsta kriterium. Även *Manifestet* behöver korrigeringar och tillägg. Dessa korrigeringar och tillägg kan emellertid bara göras framgångsrikt, vilket visas av de historiska erfarenheterna själva, genom att gå till verket i enlighet med den metod som finns innesluten i själva Manifestets grundval. Vi ska försöka antyda detta i några av de viktigaste fallen.

1. Marx lärde att inget samhällssystem lämnar historiens arena innan det uttömt sina skapande möjligheter. *Manifestet* anklagar kapitalismen för att hålla tillbaka produktivkrafternas utveckling. Under denna period var detta tillbakahållande, liksom under de följande

decennierna, emellertid bara *relativt* till sin karaktär. Om det hade varit möjligt att organisera ekonomin med socialistiska utgångspunkter under andra hälften av artonhundratalet, skulle dess tillväxttakt ha varit oändligt högre. Men detta teoretiskt oemotsägliga postulat ogiltigförklarar inte det faktum att produktivkrafterna fortsatte att expandera i världsskala ända fram till världskriget. Först under de senaste tjugo åren har, trots vetenskapens och teknologins modernaste erövringar, epoken med fullständig stagnation och till och med nedgång för världsekonomin börjat. Mänskligheten har börjat förbruka sitt ackumulerade kapital, samtidigt som nästa krig hotar att utplåna civilisationens själva grunder för många år framöver. Manifestets författare trodde att kapitalismen skulle skrotas långt innan den tid när den skulle omvandlas från en relativt reaktionär regim till en absolut reaktionär regim. Denna förvandling fick slutgiltig form först inför den nuvarande generationens ögon och förvandlade vår epok till krigens, revolutionernas och fascismens epok.

2. Det misstag som Marx och Engels begick i fråga om historiska tidpunkter följde å ena sidan av en underskattning av framtida möjligheter som var latent i kapitalismen, och å andra sidan av en överskattning av proletariats revolutionära mognad. Revolutionen 1848 omvandlades inte till en socialistisk revolution som *Manifestet* räknat med, utan öppnade för Tyskland möjligheten av en omfattande kapitalistisk utveckling. Pariskommunen visade att proletariatet inte kan slita makten från bourgeoisien utan att ha ett härdat revolutionärt parti i spetsen. Samtidigt ledde den förlängda perioden med kapitalistiskt välstånd som följde inte till det revolutionära avantgardets skolning, utan snarare till arbetararistokratins borgerliga urartning, som i sin tur blev en huvudbroms på den proletära revolutionen. Det ligger i sakens natur att Manifestets författare inte kunde ha förutsett denna ”dialektik”.

3. För *Manifestet* var kapitalismen den fria konkurrensens kungarike. Samtidigt som Manifestet refererar till kapitalets växande koncentration, drog det inte den nödvändiga slutsatsen beträffande monopol, som har blivit den dominerande kapitalistiska formen i vår epok och den viktigaste förutsättningen för den socialistiska ekonomin. Först efteråt, i *Kapitalet*, fastställde Marx den fria konkurrensens tendens till monopol. Det var Lenin som gav en vetenskaplig karaktärisering av monopolkapitalismen i sin *Imperialismen*.

4. Genom att grunda sig på den ”industriella revolutionens” exempel i England, beskrev Manifestets författare alltför ensidigt processen med de mellanliggande klassernas likvidering som en fullständig proletarisering av hantverkare, småhandlare och bönder. I själva verket har konkurrensens elementära krafter långt ifrån fullbordat detta på en och samma gång progressiva och barbariska arbete. Kapitalismen har ruinerat småbourgeoisien i mycket snabbare takt än den har proletariserat den. Den borgerliga staten har dessutom sedan länge inriktat sin medvetna politik på det konstgjorda bevarandet av småborgerliga skikt. Vid den motsatta polen skapar teknologins tillväxt och storindustrins rationalisering kronisk arbetslöshet och förhindrar småbourgeoisiens proletarisering. Samtidigt har kapitalismens utveckling på ett extremt sätt accelererat tillväxten av legioner med tekniker, administratörer, handelsanställda, kort sagt den så kallade ”nya medelklassen”. I konsekvens därmed utgör de mellanliggande klasserna, vars försvinnande Manifestet så kategoriskt refererar till, även i ett så högt industrialiserat land som Tyskland omkring hälften av befolkningen. Det konstgjorda bevarandet av föråldrade småborgerliga skikt mildrar emellertid inte på något vis de sociala motsättningarna, utan ger dem tvärtom en särskilt elakartad karaktär, och utgör tillsammans med de arbetslösa permanenta armé det mest elakartade uttrycket för kapitalismens *förfall*.

5. Eftersom det utformats för en revolutionär epok, innehåller Manifestet (slutet av kapitel 2) tio krav som motsvarar perioden med direkt övergång från kapitalism till socialism. I sitt förord 1872, förklarade Marx och Engels att dessa krav delvis var föråldrade, och i vilket fall

endast av sekundär betydelse. Reformisterna grep tag i denna bedömning för att tolka den på så sätt att revolutionära övergångskrav för evigt hade frånträtt sin plats till det socialdemokratiska ”minimiprogrammet”, som, vilket är välkänt, inte överskrider den borgerliga demokratins gränser. Manifestets författare angav helt och hållet den viktigaste korrigeringen av sitt övergångsprogram, nämligen att ”arbetarklassen inte helt enkelt kan ta det färdiga statsmaskineriet i besittning och sätta det i rörelse för sina egna syften”. Korrigeringen var med andra ord riktad mot omvandlandet av den borgerliga demokratin till en fetisch. Marx satte senare den kapitalistiska staten i motsättning till en stat av Kommunens typ. Denna ”typ” antog efteråt sovjeternas mer grafiska utformning. Det kan idag inte finnas ett revolutionärt program utan *sovjet* och utan *arbetarkontroll*. Vad gäller de övriga, har Manifestets tio krav, som föreföll ”arkaiska” i en epok av fredlig parlamentarisk aktivitet, idag fullständigt återtagit sin verkliga betydelse. Det socialdemokratiska ”minimiprogrammet” har å andra sidan blivit hopplöst föråldrat.

När *Manifestet* baserar sin förväntning att ”den borgerliga tyska revolutionen bara [kan] vara förspelet till en omedelbart följande proletär revolution”, hänvisar det till de mycket mer framskridna förhållandena i den europeiska civilisationen jämfört med vad som existerade i England under 1600-talet och i Frankrike under 1700-talet, och proletariatets ojämförligt större utveckling. Misstaget i denna prognos låg inte bara i dateringen. Revolutionen 1848 avslöjade inom några få månader att just under mer framskridna förhållanden är ingen av de borgerliga klasserna förmögen att föra revolutionen till dess avslutning: stor- och mellanbourgeoisien är alltför nära sammanbundna med jordägarna, och fjättrade av rädslan för massorna; småbourgeoisien är alldeles för uppsplittrad och i sin översta ledning alldeles för beroende av storbourgeoisien. Som hela den följande utvecklingen i Europa och Asien har visat, kan den borgerliga revolutionen i allmänhet inte längre fullbordas i sig själv. En fullständig utrensning av feodalt skräp från samhället är endast tänkbar på villkor att proletariatet, befriat från borgerliga partiets inflytande, kan inta sin plats i spetsen för bönderna och upprätta sin revolutionära diktatur. På detta sätt blir den borgerliga revolutionen sammanflätad med den socialistiska revolutionens första stadium, för att senare upplösas i den senare. Den nationella revolutionen blir därigenom en länk i världsrevolutionen. Omvandlingen av den ekonomiska grundvalen och av alla sociala förhållanden antar en permanent (oavbruten) karaktär.

För revolutionära partier i Asiens, Latinamerikas och Afrikas efterblivna länder är en klar förståelse av det organiska sambandet mellan den demokratiska revolutionen och proletariatets diktatur – och därigenom den internationella socialistiska revolutionen – en fråga om liv och död.

7. Även om *Manifestet* beskriver hur kapitalismen drar in efterblivna och barbariska länder i sin malström, innehåller det ingen referens till de koloniala och halvkoloniala ländernas kamp för självständighet. I den utsträckning som Marx och Engels ansåg att den sociala revolutionen, ”åtminstone i de ledande civiliserade länderna”, var en fråga om de närmaste åren, löstes för dem den koloniala frågan automatiskt, inte som en följd av en självständig rörelse av förtryckta nationaliteter utan som en följd av proletariatets seger i världskapitalismens centrum. Frågan om den revolutionära strategin i koloniala och halvkoloniala länder berörs därför inte alls i *Manifestet*. Likväl kräver dessa frågor en självständig lösning. Det är exempelvis alldeles självklart att medan det ”nationella fosterlandet” har blivit den mest fördärliga historiska bromsen i de framskridna kapitalistiska länderna, är det fortfarande en relativt progressiv faktor i efterblivna länder, som tvingas kämpa för en självständig existens.

”Kommunisterna”, förklarar *Manifestet*, ”understödjer [...] överallt varje revolutionär rörelse mot de bestående sociala och politiska förhållandena.” De färgade rasernas rörelse mot sina imperialistiska förtryckare är en av de mest betydelsefulla och kraftfulla rörelserna mot den bestående ordningen och kräver därför ett fullständigt, ovillkorligt och obegränsat stöd från den vita rasens proletariat. Äran av att ha utvecklat en revolutionär strategi för förtryckta nationaliteter tillkommer i första hand Lenin.

8. Den mest föråldrade delen av *Manifestet* – inte beträffande metoden utan i fråga om innehållet – är kritiken av den ”socialistiska” litteraturen under den första hälften av 1800-talet (kapitel III) och definitionen av kommunisternas ställning till olika oppositionspartier (kapitel IV). De rörelser och partier som räknas upp i *Manifestet* sveptes så drastiskt undan, antingen av revolutionen 1848 eller av den följande kontrarevolutionen, att man till och med måste slå upp deras namn i ett historiskt uppslagsverk. Men även i denna del är *Manifestet* kanske närmare oss nu än det var för den föregående generationen. Under andra internationalens blomstringsepok, när marxismen tycktes utöva ett odelat inflytande, kunde den förmarxistiska socialismens idéer anses avgjort ha sjunkit tillbaka i det förflutna. Saker och ting förhåller sig annorlunda idag. Socialdemokratins och Kommunistiska Internationalens sönderfall skapar vid varje steg monstruösa ideologiska återfall. Det senila tänkandet förefaller ha blivit infantilt. I sökandet efter undergörande formler upptäcker profeterna i förfallets epok på nytt doktriner som sedan länge begravts av den vetenskapliga socialismen.

Vad gäller frågan om oppositionspartierna, så är det på detta område som de gängna årtiondena har medfört de mest djupgående förändringarna, inte bara i bemärkelsen att de gamla partierna sedan länge har svepts åt sidan av nya partier, utan också på så sätt att själva partiernas karaktär och deras ömsesidiga relationer radikalt har förändrats under den imperialistiska epokens förhållanden. *Manifestet* måste därför kompletteras med de viktigaste dokumenten från Kommunistiska Internationalens fyra första kongresser, bolsjevismens viktigaste litteratur och besluten från Fjärde Internationalens konferenser.

Vi har redan anmärkt ovan att ingen samhällsordning, enligt Marx, lämnar scenen utan att först ha uttömt sina latent möjligheter. Men inte ens en föråldrad samhällsordning ger utan motstånd upp sin plats till en ny ordning. En förändring av de sociala regimerna förutsätter den skarpaste formen av klasskamp, dvs revolution. Om proletariatet, av en eller annan anledning, visar sig oförmöget att störta den utlevade borgerliga ordningen med ett djärvt slag, kan finanskapitalet i kampen för att bevara sitt instabila välde inte göra något annat än att omvandla de småborgare som den ruinerat och demoraliserat till fascismens pogromarmé. Socialdemokratins borgerliga urartning och småbourgeoisins fascistiska urartning är lika sammanbundna som orsak och verkan.

För närvarande utför tredje internationalen långt villigare än den andra arbetet med att bedra och demoralisera de arbetande i alla länder. Genom att massakrera det spanska proletariats förtrupp, bereder Moskvans hämningslösa legohjon inte bara vägen för fascismen utan utför också en stor del av dess arbete. Den internationella revolutionens utdragna kris, som alltmer omvandlas till en kris för den mänskliga kulturen, kan i sina viktigaste drag reduceras till det revolutionära ledarskapets kris.

Såsom arvtagare till den stora traditionen, i vilken *Det kommunistiska partiets manifest* utgör den värdefullaste länken, skolar Fjärde Internationalen nya kadrer för lösandet av gamla uppgifter. Teori är generaliserad verklighet. I en ärlig inställning till den revolutionära teorin uttrycks den lidelsefulla driften att omvandla den sociala verkligheten. Att våra åsiktsfränder i den södra delen av den mörka kontinenten var de första att översätta *Manifestet* till det afrikanska språket är ännu en grafisk illustration av det faktum att det marxistiska tänkandet

idag enbart lever under Fjärde Internationalens fana. Framtiden tillhör den. När hundraårsminnet av *Kommunistiska manifestet* firas, kommer Fjärde Internationalen att ha blivit den avgörande revolutionära kraften på vår planet.

30 oktober 1937